

ვაშლი ქართველთა და სხვა ხალხთა წარმართულ კულტურაში

მაყაშვილი მალხაზ

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ივანე ბერიტაშვილის ექსპერიმენტული ბიომედიცინის ცენტრი, თბილისი

<https://doi.org/10.52340/idw.2025.51>

აბსტრაქტი. ამ სტატიაში წარმოდგენილია ვაშლის სიმბოლოა სხვადასხვა ხალხის, მათ შორის ქართველთა ფოლკლორში და განხილულია მისი კავშირი ადამიანთა რწმენა-წარმოდგენებთან და წეს-ჩვეულებებთან. განხილულია ვაშლთან და ვაშლის ხესთან დაკავშირებული ქართველთა, იეზიდების, ბრიტანელების, რომაელების, ფრიგიელების, ინდოელების, ანტიკური ხანის ბერძნების, ყირგიზების, სპარსელების, რუსების და სხვა ხალხთა წეს-ჩვეულებები, მითები, თქმულებები, აგრეთვე, წერილობითი სახით შემორჩენილი, ძველ აღთქმაში დაცული ცნობები, შუამდინარული, ანტიკური ბერძნული და იუდეველთა პოეზიის ნიმუშები, ძველებრალ ჰაგადაში დაცული ცნობები. განხილულია ედემის ვაშლის შესახებ არსებული წარმოდგენის წარმომავლობა. სტატიაში განხილულია ორი მოსაზრება. ერთის თანახმად, ხალხურ წარმოდგენებში და წესჩვეულებებში ვაშლი ფიგურირებს არა როგორც, მაინც და მაინც ეს კონკრეტული მცენარე, არამედ ზოგადად, როგორც ნაყოფი (ვაშლის, ბროქეულის, ბადრანგის, სხვ.) რომელიც თავისთავად ნაყოფიერებას და სიმრავლეს განასახიერებს. სტატიაში განხილულია მონაცემების შედარებითი ანალიზის საფუძველზე გამოთქმულია სხვა მოსაზრება, რომ სხვადასხვა ხალხთა, მათ შორის ქართველთა რწმენა-წარმოდგენებში, წეს-ჩვეულებებში, მითებში სწორედ ვაშლი უკავშირდება ტრფობას, ნაყოფიერებას და სიმრავლეს და ის შემთხვევით არ მოიხსენიება/გამოიყენება სხვადასხვა მითში, რიტუალში თუ წერილობით წყაროში.

საკვანძო სიტყვები: ვაშლი, წეს-ჩვეულება, წერილობითი წყარო, ტრფობა, ნაყოფიერება, სიმრავლე

მცენარეულობას ოდითგანვე მნიშვნელოვანი ადგილი ეჭირა ადამიანის წარმართულ, [ტრადიციულ](#) შეხედულებებში, რწმენა-წარმოდგენებში, წეს-ჩვეულებებში, თქმულებებში. მცენარის ადგილს ფოლკლორში განაპირობებდა მისი კვებითი ღირებულება, მორფოლოგიური და ფიზიოლოგიური თავისებურებების მთელი რიგი. მაგალითად, ადამიანის უმთავრესი მცენარეული საკვები — მარცვლეული კულტურები, ადამიანის წარმოსახვაში დაკავშირდა აგრარულ ღვთაებებთან, მცენარის ყოველწლიურ აღმოცენებასთან მათი სხეულიდან, წარმოდგენასთან სიკვდილ-სიცოცხლის მონაცვლეობის შესახებ; ბალახოვანმა მცენარეებმა, ერთი მხრივ, შეიძინეს წარმავლობის სიმბოლური დატვირთვა, მეორე მხრივ კი, ზოგიერთი მათგანის ადრე გაზაფხულზე ყვავილობა დაკავშირდა სიკვდილის და სიცოცხლის მარადიული განახლების იდეასთან; ზოგიერთი მცენარის ყვავილის წითელი ფერი კი პირდაპირ კავშირში აღმოჩნდა ღვთაებების და მითოლოგიური გმირების მიერ დაღვრილ სისხლთან; მაღალტანიანი მარადმწვანე მცენარეები დაკავშირდნენ სიცოცხლის მარადიულობის იდეასთან, ქვესკნელისა და ზესკნელის დამაკავშირებელ სიცოცხლის ღერძთან; ხეები აღიქმებოდნენ როგორც ზოგიერთი ღვთაების საცხოვრებელი, რომელიც ტყის მცველადაც წარმოსახებოდა ადამიანს; მცენარის ეკლიანობამ განაპირობა მისი რიტუალური გამოყენება კუდიანებისგან და ავი თვალისგან დასაცავად. საკითხის გარშემო დიდძალი

ლიტერატურაა დაგროვილი (Бардавелидзе, 1968; Zohari, 1983; მაკალათია, 1941, 1983; კიკნაძე, 1987; Frazer, 1993; გიორგაძე, 1993; აბაკელია, 1996; ანთელავა, 2017; სურგულაძე, 1977, 2023). გამორჩეულია ქრისტიანულ ტრადიციასთან დაკავშირებული მცენარეთა სახელწოდებები, მათ შორის ქართული კუთხური სახელწოდებები (მაყაშვილი, 1961), რომლებიც, ზოგიერთ შემთხვევაში რელიგიურ სიუჟეტებთან არის კავშირში, მაგ: ხეთუფალა (პირამიდული კვიპაროზი), ქრისტეგვირგვინა (გლედია), სხვა შემთხვევებში კი უფრო ხალხის ფანტაზიის ნიმუშია, მაგ. ქრისტეს ნეკი, ქრისტეს ცერის დანაბიჯი (ბოსტნის წალიკა), ქრისტებეჭედა (ქათმისკუჭა).

ვაშლის ხე ვერ დაიკვეხნის მაღალტანისაობას, ის არც მარადმწვანეა და არც ეკლები, ან რაიმე სხვა გამორჩეული მორფოლოგიური ნიშანი აქვს, ადრე გაზაფხულზეც არ ყვავილობს და არც ადამიანის ცენტრალური საკვები პროდუქტია. ამიტომ ერთი შეხედვით, ის არ უნდა ყოფილიყო ფოლკლორის ყურადღების საგანი. მაგრამ ეს ასე არ არის. პირიქით, ვაშლის ხე და მისი ნაყოფი ფოლკლორში ხშირად გვხვდება. სავარაუდოდ, ვაშლის პოპულარობა ფოლკლორში, ერთი მხრივ, განაპირობა მისმა გავრცელებამ წარმოშობის ადგილიდან (ცენტრალური აზია), აბრეშუმის გზით, ევროპასა და ჩინეთში, შემდეგ კი, მთელს მსოფლიოში. მეორე მხრივ სავარაუდოა, ნაყოფის ფორმა, მრავალთესლიანობა, რაც, წარმართულ აზროვნებაში ასოცირდა მდედრის გამრავლების ორგანოსთან, გამრავლებასთან და სასიცვარულო ურთიერთობებთან. როგორც კვერცხია სიცოცხლის და ნაყოფიერების სიმბოლო, ისევე მცენარის ნაყოფი — თესლის კონტეინერი, წარმოადგენდა ნაყოფიერების სიმბოლოს. ამ თვალსაზრისით წრე შუაში წერტილით, საშვილოსნო ჩანასახით, მცენარის ნაყოფი თესლით (მრავალი თესლით), განეკუთვნებიან ნაყოფიერების სიმბოლოთა რიგს.

ვაშლის შესახებ ფოლკლორული სიუჟეტები გვხვდება ძველ აღთქმაში. სანამ ამ საკითხს შევხებით, დასაწყისისთვის გავარკვიოთ, თუ როგორ აღმოჩნდა ვაშლი ადამის და ევას სამოთხიდან განდევნის ფოლკლორულ ინტერპრეტაციაში. წარმოდგენა, რომ ევამ ადამს აკრძალული ხიდან მოწყვეტილი ვაშლი აჭამა, იმდენად პოპულარულია, რომ ჩვენს ანატომიაშიც კი შეაღწია ტერმინის — „ადამის ვაშლი“ სახით (ადამის ვაშლი — *კისრის წინა ნაწილზე გამობურცულობა, წარმოქმნილი ხორხის ფარისებრი ხრტილით, აქვს ორივე სქესს, მაგრამ უფრო გამოხატულია მამაკაცებში*). *ებრაულ ენაზე დაწერილ ბიბლიურ ტექსტში* ვაშლის შესახებ არაფერი წერია. „ხე ცნობადისა კეთილისა და ბოროტისა“ (დაბადება, 2, 17), რომლის ნაყოფის ჭამა ადამს და ევას აეკრძალა, არ სახელდება კონკრეტულ მცენარედ, ხოლო მისი ნაყოფის აღმნიშვნელი სიტყვა ვაშლს კი არა, ზოგადად ნაყოფს ნიშნავს. *ფიქრობენ (Martyris, 2022), რომ ვაშლთან აღნიშნული ნაყოფის გაიგივება დაიწყო მას მერე, რაც* მეოთხე საუკუნეში, ბიბლიის ლათინურ ენაზე თარგმანში, გაჩნდა *არსებითი სახელი malum. ის ნიშნავს ვაშლს, ზოგადად ხილსაც და აგრეთვე, ბოროტებას. სავარაუდოდ თარგმანის ავტორმა (იერონიმემ, წმ. ჟერომმა), სამოთხის ხის ნაყოფი მოიხსენია ზოგადად ხილად, მაგრამ ადამიანების წარმოდგენაში ვაშლად დამკვიდრდა. ამ წარმოდგენას ხელი შეუწყო ალბრეხტ დიურერის 1504 წლის ცნობილმა გრაფიურამაც, სადაც ადამი და ევა ვაშლის ხესთან არიან გამოხატული. ვაშლის თემა, შემდგომში ლუკას კრანახ უფროსის ტილოშიც არის გამეორებული. ვაშლის ხედ არის წარმოდგენილი სამოთხის ხე რუბენსის ერთერთ ტილოზე. მართალია ყველა ხელოვანი არ იმეორებს კრანახისეულ იდეას. მაგალითად, სიქსტეს კაპელაში მიქელანჯელომ სამოთხის ხე, ფოთლის მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, ლედვად გამოსახა. ბიბლიის რაბინი კომენტატორებიც სამოთხის ხეს ხან ლედვად, ხან კიდევ სხვა რომელიმე ხედ მოიხსენიებენ. ჯონ მილტონი, თავის პოემაში „დაკარგული სამოთხე“, დასაწყისში, სამოთხის ხის ნაყოფს სიტყვით — Fruit (ნაყოფი) აღნიშნავს, მაგრამ პოემის მომდევნო ტექსტში, რამდენიმე ადგილას, ასახელებს ვაშლს. მილტონის დროსაც სიტყვა ვაშლი (Apple) აღნიშნავდა როგორც თავად ვაშლს, ასევე ზოგადად კენკროვან (მრავალთესლიან) ხილსაც, და ვარაუდობენ, რომ მილტონმა ეს სიტყვა სწორედ ხილის მნიშვნელობით გამოიყენა. ინგლისურ ენაში, კიდევ კარგა ხანი მილტონის შემდეგაც, სიტყვა „Apple“*

ხილის კრებითი სახელიც იყო. მაგრამ, რ. აპელბაუმი (Martyris, 2024) ფიქრობს, რომ მილტონის პოემაში სიტყვა — ვაშლი, აღიქმებოდა როგორც ვაშლი და ასოცირდებოდა ვაშლის კონკრეტულ ჯიშთან, რომელსაც სამოთხის ვაშლი ეწოდა. სამოთხის ვაშლი მე-11 საუკუნის იუდეველ პოეტებთან (იუდა ჰალევეთან) მოიხსენიება ვნების, ხორციელი სიყვარულის სიმბოლოდ (აჯიაშვილი, 1994). ვაშლი ძველებრავლ ჰაგადაშიც გვხვდება (Aḡadā, 1993). მაგალითად, თარხუმ შენის მიხედვით, როდესაც ამანს ჩამოხრჩობა მიუსაჯეს (იხ. ძველი აღქმის ესთერის წიგნი), ხეები ბჭობდნენ, თუ რომელი მათგანი უნდა გამოყენებულიყო სახრჩობელად. ყველა ხე ცდილობდა საკუთარი უპირატესობის დამტკიცებას. მუხამ, მაგალითად, თქვა, რომ მის ჩრდილშია დაკრძალული დებორა, ხოლო ტერებინთო ამბობდა: აბესალომი დავითის შვილი, თმებით ჩემს ტოტებში გაიხლართაო (ბიბლიის ქართულ თარგმანში, მეფეთა 2, 18:9, მუხაა ნახსენები. მ.მ.). სამოთხის ვაშლმა თქვა: უფალო, ყველა ხალხი იყენებს ჩემს ნაყოფს შენს წინაშე სიხარულის გამოსახატავად“. მირტმა თქვა: სამოთხის ვაშლის მსგავსად, სიხარულის ჰიმნს აღავლენენ ჩემთან ერთად“. ვაშლის სხვა ჯიშმა კი გამოაცხადა: წმინდანებს მე მადარებენო“.

საკითხთან დაკავშირებით საინტერესოა აფხაზურ ფოლკლორში არსებული თქმულება (ანთელავა, 2017). ადამი და ანამი დედამიწაზე გაჩენილი პირველი ადამიანები (ცოლ-ქმარი) არიან. მათ გაუჩნდათ სამი ვაჟი და, რადგან იმ უხსოვარ დროს საქმელი ჯერ კიდევ არ იყო, შვილებს ჰაერით კვებავდნენ. ერთხელაც ეშმაკმა ადამს წითელი ვაშლი მისცა. ვაშლნაჭამმა ადამმა ჩაისვარა. უფროსმა შვილებმა ასეთ მდგომარეობაში მყოფი მამა რომ იხილეს, იზიზღეს და გარეთ გავარდნენ; მხოლოდ უმცროსმა დაბანა იგი. ადამმა უფროსი ვაჟები დაწყევლა, შრომა არ მოგაკლოთ ღმერთმაო, ხოლო უმცროსი დალოცა, ჯაფა ნუმც გენახოს, თავი ისე გერჩინოსო. ასე რომ, მშრომელი ადამიანები ადამის უფროსი ვაჟების შთამომავლები არიან, უჯაფოდ თავის მარჩენელნი — უმცროსისა. ამგვარად წითელი ვაშლი ადამის საკვებად ჩანს აფხაზურ „ბიბლიურ“ ფოლკლორში, მაცდუნებელი კი ეშმაკია. ამავდროულად, შინაარსი აშკარა კავშირშია ნოეს ისტორიასთანაც (დაბადება, 9), რომელზედაც აქ არ შევჩერდებით.

ძველ აღთქმაში მოიპოვება ვაშლის შესახებ ცნობები. „ქებათა ქება სოლომონისა“ -ში (2:3) ვაშლი შედარებულია მამაკაც სატრფოსთან: როგორც ხე ვაშლისა ტყიურ ხეთა შორის, ასეა საყვარელი ჩემი ჰაბუკთა შორის! მის ჩრდილში მსურს და ვზივარ კიდევ, ნაყოფი მისი ეტკბო ჩემს სასას. და კიდევ, 8:5 — ვინ არის იგი, უდაბნოდან ამომავალი, თავისი მეტრფის მხარს დაყრდნობილი? ვაშლის ხის ქვეშ გაგაღვიძე შენ. იქ გშვა დედამ შენმა, იქ გშვა მშობელმა შენმა. რას უკავშირდება ეს სტროფები? ქებათა ქებაში (8:5-14) წიგნის თემაა სოფელ შუნემში (შულამში) მცხოვრები ქალიშვილისა და მწყემსი ბიჭის სიყვარული. მეფე სოლომონს უნდა გოგონას სასახლეში დატოვება, მაგრამ ის მტკიცე უარს ეუბნება, რადგან ყავს სატრფო — მწყემსი ბიჭი. ბევრი უშედეგო მცდელობის შემდეგ სოლომონი სახლში უშვებს შულამელ გოგონას. მწყემსი ბიჭის ძმებმა დაინახეს, რომ სახლში მიმავალი შულამელი მარტო არ იყო. ის „თავის სატრფოზე დაყრდნობილი“ მიდიოდა. მან გაიხსენა, რომ „ვაშლის ხის ქვეშ“ შეხვდა თავის შეყვარებულს და ირწმუნებოდა, რომ მისი სიყვარული ძლიერი იყო. კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი სტროფი სოლომონის ქებათა ქებადან (2:5): ნუგბართ გამამაგრეთ და ვაშლებით განმიახლეთ ძალა, რადგან სიყვარულით ვარ სნეული. არსებობს კრიტიკული მოსაზრება, რომ, რამდენადაც პალესტინაში, ვაშლის ადგილობრივი ჯიშები საკმაოდ უგემურია, ზემოთ განხილულ მაგალითებში ვაშლში უფრო კომში უნდა იგულისხმებოდეს (კვლავ მივიდივართ საკითხთან, რომ ვაშლი ზოგადად ხილს აღნიშნავს). შესაძლებელია ამ მოსაზრებას ისიც ადასურებდეს, რომ პომპეიში შემორჩენილ ხელოვნების ნიმუშებში, სასიყვარულო სცენებში კომშის ფოთლები უხვად ფიგურირებს. სხვები ამბობენ, რომ იგულისხმება ბადრანგი, რომელიც ფორმის გამო მამრობითი სათესლეების სიმბოლოც არის, თუმცა მკვლევარები აღიარებენ, რომ ყველგან, სადაც ძველ ტექსტებში ვაშლი მოიხსენიება, ის უკავშირდება ვნებას და ხორციელ სიყვარულს (Inman, 1875).

ამგვარად, ბიბლიაში ვაშლი სიყვარულთან, ვნებასთან, სატრფოსთან არის დაკავშირებული. ეს თემა ორიგინალური ბიბლიური არ არის. ძველ შუამდინარული

პოეზიაში (კიკნაძე, 1987) ინანა (შუმერების სიყვარულის, მგრძნობიარობის, ნაყოფიერების ქალღმერთი) ამბობს: ჩემმა ძმამ ბაღში შემეყვანა, ვაშლის ხესთან ვიჩოქებდი, როგორც წესია, ვიჩოქებდი“. იგულისხმება დუმუზი, შუმერების მოკვდავი და აღდგენადი ღვთაება. დუმუზი ინანას საქმროა, ძველ აღმოსავლურ ლიტერატურაში შეყვარებულები ხშირად და-ძმად მოიხსენიებიან). სხვა ტექსტში (Иванов, 1977) ვკითხულობთ, რომ მთა დაწვა ღამით მძინარე იშთართან (ინანას მოგვიანო, აქადურ-ბაბილონური ვერსია). როდესაც იშთარმა გაიღვიძა, დაიწყო წყევლა იმის მისამართით, ვინც შეურაცხყო. მთას შეეშინდა და „იშთარის წინაშე დაიხოჭა, როგორც ვაშლის ხე“.

ამგვარად, ბიბლიის შექმნამდე გაცილებით ადრე, შუამდინარულ, უძველეს ცივილიზაციაში ვაშლი უკვე საქმროს, სიყვარულის სიმბოლოა. ძველი ბერძნული პანთეონის ღვთაებას — აფროდიტეს და მის რომაულ ვერსიას — ვენერას, სიყვარულის ქალღმერთებს, ხშირად აქანდაკებდნენ ხელში ვაშლით.

ქრისტიანულ ტრადიციაში ვაშლი უკვე ცოდვათა გამოსყიდვის სიმბოლოა. ფრანსისკო დე სურბარანის ტილოზე, მაგალითად, ღვთიშობელი და ყრმა გამოსახულია ვაშლებთან ერთად.

ამ ფონზე, ერთი შეხედვით, უცნაურად მოჩანს ზოგიერთ ფოლკლორულ ნიმუშში ვაშლის უარყოფით კონტექსტში ხსენება. ზემოთ აღნიშნულ *აფხაზურ ფოლკლორულ გადმოცემაში ყურადსაღებია, რომ ვაშლი წითელი იყო, ღამაში და მადის აღმძვრელი. მსგავსი სიუჟეტი მეორდება ზღაპრებში, სადაც ბოროტი ჯადოქარი მოწამლულ წითელ ვაშლს აჭმევს მზეთუნახავს (მაგ. ძმები გრიმების ზღაპარში, ვიფქია და შვიდი ჯუჯა, რუსულ მითოლოგიაში, სადაც გმირის მიერ დამარცხებული გველის დედა გადაიქცევა ვაშლის ხედ შხამიანი ნაყოფებით). ბერძნულ მითში ვაშლი, უსიამოვნების და ომის პროვოკატორის როლს თამაშობს. საუბარია „განხეთქილების ვაშლზე“, რომელიც ქალღმერთმა ერისმა, ტიტან ატლანტის ბალიდან წამოიღო და ქორწილში მიიტანა, სადაც ბერძნული პანთეონის ქალღმერთები შეკრებილიყვნენ. ვაშლს ეწერა „უმშვენიერეს“ და ცხადია, ყველა ქალღმერთმა ჩათვალა, რომ ვაშლი მას ეკუთვნოდა. შუღლმაც არ დააყოვნა. პარისს ერგო არჩევანის უფლება. მას უნდა გადაეწყვიტა, რომელ ქალღმერთს ეკუთვნოდა ვაშლი და შესაბამისად, უმშვენიერესად დასახელება. თითოეული ქალღმერთი მისი არჩევის შემთხვევაში საჩუქარს პირდებოდა პარისს და საყურადღებოა, რომ მან აფროდიტე შეარჩია, რადგან აფროდიტე, სიყვარულის ქალღმერთი, პარისს შეპირდა მოკვდავ ქალთაგან უმშვენიერესის (მშვენიერი ელენეს) ქმრობას. შემდგომ მოვლენები ასეც განვითარდა, პარისმა დაიპყრო ელენეს გული, მაგრამ ამას ტროას ომი მოჰყვა. აქ ამ ამბის დაწვრილებით აღწერისგან თავს ვიკავებთ, რადგან ჩვენი მიზანი ვაშლის „უდანაშაულობის დამტკიცებაა“. უსიამოვნებები, რომლებიც ვაშლის ქორწილში მიტანას მოჰყვა, ღმერთების და პარისის ნამოქმედარის შედეგია, ხოლო ვაშლი, აქაც სასიყვარულო ურთიერთობებთან არის კავშირში. თავად ვაშლის ხე, საიდანაც ნაყოფი ქორწილში მოხვდა, იდგა ტიტან ატლანტოსის ბაღში, რომელსაც ჰესპერიდები და დრაკონი იცავდნენ. ხე ოქროს ვაშლს ისხამდა. ეს იყო ცოლ-ქმრული წმინდა ურთიერთობის, შვილიერების ხე, რომელიც ჰეამ ამოზარდა ზევსის და ჰერას ქორწილში (კუნი, 1983). ამიტომაც აღმოჩნდა ვაშლი ქორწილში, თუმცა ის ცუდი გაზრახვით იქნა გამოყენებული. ბერძნულ მითოლოგიაში ეშმაკობით რაღაცის მისაღწევად ვაშლის გამოყენების კიდევ რამდენიმე მაგალითი მოიპოვება. მშვენიერი, კიდიპეს ცოლად შესართავად კიოსელმა ჭაბუკმა, აკონტიოსმა, არტემიდეს ტაძარში დააგდო ოქროს ვაშლი, რომელსაც ეწერა: ვფიცავ, ცოლად გაყვავ აკონტიოსს. კიდიპემ თვალი მოჰკრა ვაშლს, აიღო, ხმამაღლა წაიკითხა წარწერა და ვეღარ გატეხა ხმამაღლა ნათქვამი სიტყვა. ვაშლის უწესოდ გამოყენება, როგორც ჩანს, პოპულარული იყო. ატლანტემ, სახელგანთქმულმა სწრაფმორბენალმა მონადირე ქალმა, განაცხადა, რომ ცოლად გაყვებოდა მას, ვინც სირბილში აჯობებდა. ატლანტეს ეს გადაწყვეტილება წინასწარმეტყველებამ გამოიწვია, რომ თუ ის გათხოვდებოდა, მოკვდებოდა, ან, სხვა ვერსიით, ცხოველად გადაიქცეოდა (Inman, 1875). მელანიონს (ჰიპომენესს) აფროდიტემ (ისევ აფროდიტე, სიყვარულის ქალღმერთი) მისცა სამი ოქროს ვაშლი, ოღონდ ეს არ იყო ვაშლი ჰესპერიდების ბალიდან. აფროდიტეს რჩევით, შეჯიბრის*

დროს, მელანიონი თანმიმდევრობით ყრიდა ვაშლებს სირბილის დროს, ატალანტე დაიხრებოდა ვაშლის ასაღებად, ამაში დროს კარგავდა და ჩამორჩა მეტოქეს. ისინი შეუღლდნენ (გაფრინდაშვილი, 1972). აღწერილ მაგალითებში ვაშლს უწესოდ იყენებენ, მაგრამ აშკარაა ვაშლის კავშირი სიყვარულთან და დაქორწინებასთან. ამ მხრივ, ატალანტეს ისტორიისათვის საინტერესო ფაქტია, რომ ჩ.წ. მეხუთეს საუკუნის ბერძნულ კრატერზე (ორყურიან ვაზაზე) აფროდიტე გამოსახულია ვაშლით ხელში, მაგრამ ამავედროულად, იქვე დგას ეროსი, რომელსაც ასევე ვაშლი უჭირავს (Foster, 1899). ეროსი, კი, როგორც ცნობილია, სიყვარულის, ვნებისაღმძვრელი ღვთაებაა.

ვაშლის სიმბოლიკით მდიდარია სლავური ფოლკლორი (Ипполитова, 2024). რუსების წარმოდგენით, ვაშლი აღვიძებს ქალურ საწყისს, თუ ახალგაზრდა ქალი ვაშლის ხის ძირში დაიძინებს, სიზმარში მომავალ საქმროს ნახავს. საინტერესოა, რომ უფრო ასაკიან ქალებს, სასიყვარულო საქმეებში ეხმარება არა ვაშლი, არამედ ცირცელი. ამ შემთხვევაში, ჩვენი აზრით, ეჭვს არ იწვევს, რომ მთხრობელს ვაშლი არ აქვს ზოგადად ხილის აღსანიშნავად მოხსენიებული, არამედ კონკრეტულ მცენარის შესახებ გადმოგვცემს. შოტლანდიაში, გასათხოვარი გოგონა, ჰელოუინის ღამეს, სარკის წინ ვაშლს მიირთმევდა, რის წყალობითაც სარკეში მომავალ საქმროს დაინახავდა. მონტენეგროში, პატარძალი ისროდა ვაშლს საქმროს სახლის სახურავზე, რათა შვილიერება დაბედობოდათ (Foster, 1899). საყურადღებოა ჯეიმს ჯორჯ ფრეიზერის, მსოფლიოს უდიდესი ანთროპოლოგის, მიერ მოწოდებული ცნობა (Frazer, 1993), რომ ყირგიზეთში, უშვილო ქალები დაგორდებოდნენ ხოლმე ვაშლის ხის ძირში, რაც ხალხის წარმოდგენით, შვილიერებას უზრუნველყოფდა. აქ ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებას, რომ ვაშლის კავშირი სიყვარულთან, შვილიერებასთან, ჩანს არა ერთი რომელიმე ქვეყნის ფოლკლორში, არამედ საერთო საკაცობრიო წარმოდგენებშია დაფიქსირებული, რაც ახასიათებს უმეტეს ფოლკლორულ ტრადიციას (Frazer, 1993). ამის კიდევ ერთი მაგალითია იეზიდების საქორწილო რიტუალში ვაშლის როლი. სასიძო უნდა ავიდეს სახლის მეორე სართულზე და იქიდან ესროლოს პატარძალს სამი ვაშლი, როგორც უბიწობის, ბედნიერების, და გამრავლების სიმბოლო (ერი და ბერი, 2021). მეცხრამეტე საუკუნის ბრიტანეთში ჯერ კიდევ შემორჩენილი იყო ახალგაზრდა ქალისათვის ვაშლის სროლის ტრადიცია. ხალხის წარმოდგენით, ეს ნიშნავდა სიყვარულის გამოხატვას ან ხელის თხოვნას (Frazer, 1993). გარკვეულწილად გამონაკლისია ჩინური ტრადიცია, აღიქვან ვაშლი, როგორც ჰარმონიის, მშვიდობის სიმბოლო, თუმცა უკავშირდება აგრეთვე ქალურ მშვენიერებას და ქალურ ენერგიას. სიზმარში ვაშლის ნახვა ოჯახის ბარაქას ნიშნავს, და ეს წარმოდგენა მონღოლეთშიც ტრადიციულია (3 <https://www.fengshuied.com/apple-fruit>).

რუსულ ზღაპრებში ხშირად ერთად გვხვდება ვაშლის ხე და ცოცხალი წყალი და ვინც ვაშლს მიირთმევს, გაახალგაზრდავდება. გერმანულ-სკანდინავიური მითშიც, ქალღმერთ იდუნს, ოდინის რძალს, აქვს მარადიული სიჭაბუკის ვაშლები, რომლებსაც მიირთმევენ ღმერთები, რათა ახალგაზრდები დარჩნენ მარად. თავად იდუნი უკვდავების და მარადიული სიჭაბუკის ქალღმერთია (გელოვანი, 1986). ჰესპერიდების ოქროს ვაშლების არ იყოს, იდუნის ვაშლებიც ხელიდან ხელში გადადის, მაგრამ საბოლოოდ მას უბრუნდება. მეორე სკანდინავიური ქალღმერთი, ფრეია — ნაყოფიერების, მშვენიერების, სიგოცხლის და სიკვდილის გამგე, ასევე ვაშლთან არის სიმბოლურ კავშირში. შვედეთში, შობის დღეებში, ფრეია არხევს ვაშლის ხეს, ვაშლები ცვივა და ეს უზრუნველყოფს უხვ მოსავალს მომავალ წელს.

რუსულ ზღაპარში მეფე ვისლავს აქვს ბალი, სადაც დგას მეფის საყვარელი ვაშლის ხე, რომელიც ოქროს ვაშლებს ისხამს. რა თქმა უნდა, აქაც მეორდება ვაშლების მოპარვის იდეა, ოღონდ ქურდი ზღაპრული ფრინველია (ზოგიერთი მოსაზრებით, ფენიქსის სლავური ვერსია).

ზოგ შემთხვევაში ოქროს ვაშლის ნაცვლად ვერცხლის ვაშლია ნახსენები. მაგალითად უილიამ იეიტსის პოემაში ვერცხლის ვაშლი ასოცირებულია მთვარესთან, ოქროსი კი მზესთან. მოგვიანებით ოქროს ვაშლს ეძახდნენ ფორთოხლის და პომიდვრის ნაყოფსაც.

მარადიული სიჭაბუკისთვის, და აგრეთვე, უშვილობის სამკურნალოდ ვაშლის

გამოყენების თემა ქართულ ფოლკლორშიც გვხვდება (მაგ. მითი მესებების შესახებ, ზღაპრები ასფურცელა და ივანე ცისკრისა). ვაშლის სიმბოლიკა სასიყვარულო თემებში, ასევე გვხვდება ქართულ ხალხურ პოეზიაში: „სურვილისა ვაშლი მედგა, ფეხი შავდგი, შავხარეო, შენ მაშინვე შემეყვარდი, რაწამს თვალი შავყარეო“ (ჭინჭარაული, 1985). ქართულ საქორწილო რიტუალში გვხვდება „სადედისძმო ჯვარი“, რომელსაც ბიძა, დედის ძმა, მხარმხედვად პატარძალს, ქადაში იყო ჩარჭობილი. ზედ ეკიდა წინდები, ხოლო წვერებზე ვაშლები (მაკალათია, 1983). გ. ცოცანიძე აზუსტებს ამ ჯვრის მორთულობას: სადედისძმო ჯვარს განივ ტოტებზე სანთლები ენთო და ბოლოებზე ვაშლები ქონდა ჩამოცმული (ცოცანიძე, 1990).

ვაშლი საახალწლო რიტუალშიც გვხვდება. საახალწლო ჩიჩილაკი მიჩნეულია ცხოვრების ხის ერთერთ ინსპირაციად. ნ. აბაკელიას (აბაკელია, 1996) მიხედვით ჩიჩილაკი მზადდებოდა ახალი წლის წინა დღეს, ტყეში საგანგებოდ ამ შემთხვევისათვის მოძებნილი თხილის ხის ტოტისაგან (თხილს, ქართულ კულტურაში, საგანგებო სიმბოლური დატვირთვა აქვს (კიკნაძე, 2022). სახლში მოტანილი თხილის ტოტს თლიდნენ და აძლევდნენ ჩიჩილაკის ფორმას. თავზე გადაჯვარედინებული ჯოხები უკეთდებოდა პორიზონტალურად; ამ ჯოხებიდან ორის ბოლოებში ჩამოაცმევდნენ ბროწეულსა და ვაშლს. ავტორი არ აძლევს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას, რომელი ხილი იქნებოდა ჩიჩილაკზე ჩამოცმული. თუმცა, შეიძლება ვიფიქროთ, რომ მნიშვნელობა ეძლეოდა ვაშლის და ბროწეულის ფორმას — ჩიჩილაკზე, ცხოვრების ხეზე, ჩამოცმული ვაშლები და ბროწეული, ი. სურგულაძის მიერ (სურგულაძე, 2015) სოლარულ სიმბოლოებად არის მიჩნეული. სოლარულ სიმბოლოდ, ი. სურგულაძეს, მიაჩნია, აგრეთვე ვაშლი ლეჩხუმურ საახალწლო გვერგვში. ეს არის ვაზის ლერწმისგან დაწნული წრე, ცენტრში ჯვრის ფორმად თხილის ტოტებია მოთავსებული. ამ ტოტების გარეთ გამავალ ბოლოებზე კი ვაშლებია ჩამოცმული. აღნიშნული ინტერპრეტაცია მიესადაგება, ალბათ, ბონსაგ. ბონი („სწორი“) — მეგრული საწესო ხე — სიცოცხლის ხის ერთ-ერთი სახეობაა; მას ამზადებდნენ იფნის, ცაცხვის ან ფიჭვის ღეროსგან, წაწვეტებული ძირით. ბონის ტანსა და ტოტებს ფერადი რთავდნენ ზონარებით და საღებავით აჭრებდნენ, მის ტოტებზე ხილსა (ვაშლი, მსხალი, კომში, ბროწეული და სხვ.) და ტკბილეულს ჰკიდებდნენ და საწირ-სანთლებს აკრავდნენ. ვფიქრობთ, დასაშვებია, რომ ვაშლი და ბროწეული ორმაგ დატვირთვას ატარებდნენ საახალწლო რიტუალში და სიცოცხლის ხის მოდელში. ბროწეული, ძველ საბერძნეთში უკვადავების, იმედის, ქორწინების სიმბოლოა, ფერიას ბროწეულის ნაყოფისგან ჩაესახა ფრიგიელთა ბუნების ღვთაება, ატისი (გაფრინდაშვილი, 1972), იუდაიზმში ღვთისგან დალოცვილობის სიმბოლოა და, ამიტომაც სოლომონ მეფის სასახლე უხვად მორთული იყო ბროწეულების გამოსახულებებით (მესამე მეფეთა), ნოვრუზის დღესასწაულზე სასანიანი მეფეების სასახლეში 7 ხის ტოტი დაიდებოდა, მათ შორის ბროწეულისა, ზედ წარწერით „გამრავლდა, გამრავლება, სიმდიდრე, სიუხვე, ბედნიერება (Басилов, 1986). ამგვარად ბროწეული პირდაპირ კავშირშია ადამიანის ცხოვრებაში დადებით მოვლენებთან და მისი „ტანდემი“ ვაშლთან ჩიჩილაკზე, შესაძლებელია უკავშირდება ორივე ნაყოფის (ბროწეულის და ვაშლის) სიმბოლურ დატვირთვას ნაყოფიერების, სიუხვის თვალსაზრისით. კიდევ ერთი მაგალითი ნოვრუზთან დაკავშირებით: ნოვრუზის დროს ოჯახებში იშლებოდა სადღესასწაულო სუფრა — სოფრე ჰაფტსინი, რომელზედაც დადებდნენ ყურანს და სუფრის შვიდ აუცილებელ შემადგენელს: ჯეჯილს, ტკბილ კვერს, ზეთისხილს, კოწახურს, ნიორს, ძმარს და ვაშლს. ყოველი მათგანი რაღაცის სიმბოლოს წარმოადგენდა, მათ შორის ვაშლი განასახიერებდა ნაყოფიერების ანგელოზს. ირანელები დებდნენ ვაშლს წყლიან ჯამში, მადლობას უხდიდნენ ღმერთს ვაშლის დალოცვისთვის და სთხოვდნენ მას სიყვარულს და შვილიერებას. ვაშლი წითელი უნდა ყოფილიყო (Sofreh Haftsin, 2025). სუფრაზე შესაძლებელია დაედოთ ყვავილები, ბროწეული, მაგრამ ისინი არ წარმოადგენდნენ აუცილებელ შემადგენელს. ბროწეული განასახიერებდა სიმშინდეს. ამგვარად, ბროწეულს ვაშლისგან განსხვავებული დატვირთვა ჰქონდა და რაც მთავარია, ვაშლი სუფრის აუცილებელ შემადგენელს წარმოადგენდა, ბროწეული კი არა. ისიც საინტერესოა, რომ ვაშლის სპარსული სახელი „სიიზ“ არაბულად დაქორწინებულ ბიჭს ნიშნავს. აღწერილი ტრადიციის შემთხვევაში თითქოს ექვგარეშეა, რომ ჰაფტსინზე მაინც და მაინც ვაშლს

დებდნენ სიყვარულის და შვილიერების სიმბოლოს სახით და არა ნებისმიერ ხილს.

ამ მოკლე მიმოხილვიდან ჩანს, რომ ცნობებს ვაშლის სიმბოლიკის შესახებ წითელ ხაზად გასდევს კითხვა „ვაშლი თუ ზოგადად ხილი“. საქმე არ ეხება მხოლოდ დასავლურ და შუამდინარულ ცივილიზაციებს. ინდოელი ავტორიც (Atre, 1987) მიუთითებს, რომ მცენარის ნაყოფი, (განსაკუთრებით მრავალთესლიანი ნაყოფი), ნაყოფიერების, გამრავლების, სიყვარულის სიმბოლოა ინდურ ტრადიციაში, ზოგ შემთხვევაში ეს ვაშლია, სხვა შემთხვევაში ბროწეული, ან ბადრანგი და ავტორის აზრით, აქ ზოგადად ნაყოფი ატარებს სიმბოლურ დატვირთვას და არა მაინც და მაინც ერთი კონკრეტული მცენარის ნაყოფი. თუმცა ვფიქრობთ, რომ ზემოთ მრავლად მოყვანილი მაგალითები (მაგ. ჰაფტსინის ვაშლი, ვაშლი იეზიდების ქორწილში, ვაშლი ბრიტანულ ტრადიციაში, ძვლებერძნულ პოეზიაში და სხვ.) იძლევა საფუძველს ვივარაუდოთ, რომ ეს ხილი სწორედ ვაშლად იგულისხმება სხვადასხვა შემოქმედებაში. ალბათ ხსენებულ კითხვაზე დაზუსტებულ პასუხს შემდგომი კვლევა გასცემს.

ლიტერატურა:

1. აბაკელია ნ. (1996). სიმბოლო და რიტუალი ქართულ კულტურაში. თბილისი. ისტორიის და ეთნოგრაფიის ინ-ტი.
2. ანთელავა ნ. (2017). კავკასიის ხალხთა მითები და რიტუალები. თბილისი. უნივერსალი
3. აჯიშვილი ჯ. (1994). შრომანი რელითა, შუა საკუნეების ებრაელი პოეტები. თბილისი. კავკასიის უნივერსიტეტი.
4. გაფრინდაშვილი ნ. (1972). მითოლოგიური ლექსიკონი. თბილისი. თსუ.
5. გელოვანი ა. (1986). გერმანული მითები, თქმულებები და ბალადები. თბილისი. ილიას სახ. უნივერსიტეტი.
6. გიორგაძე მ. 1993. ქართული ხალხური კალენდარული საწესჩვეულებო პოეზია. თბილისი. თბილისი. მეცნიერება.
7. ერი და ბერი. (2021). <https://www.facebook.com/eridaberi/photos/a.4442271862466004/4490318480994675/?type=3>
8. კიკნაძე ზ. (2022). ქართული მითოლოგია, ენციკლოპედია. თბილისი. ზაკმი.
9. კიკნაძე ზ. (1987). ძველი შუამდინარული პოეზია. თბილისი. მემკვიდრეობა.
10. კუნი ნ. ძველი საბერძნეთის ლეგენდები და მითები. (1983). თბილისი. განათლება.
11. მაკალათია ს. (1883). თუშეთი. თბილისი. ნაკადული.
12. მაკალათია ს. (1941). სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია. თბილისი. ვიკიწყარო.
13. მაყაშვილი ა. (1961). ბოტანიკური ლექსიკონი. თბილისი. საბჭოთა საქართველო.
14. სურგულაძე ი. (1977). მასალები საქართველოს ეთნოგრაფიისათვის. თბილისი. Icoz.Ru.
15. სურგულაძე ი. (2003). მითოსი, კულტი, რიტუალი საქართველოში. თბილისი. iverieli.
16. ცოგანიძე გ. (1990). გიორგობიდან გიორგობამდე. თბილისი. მეცნიერება.
17. **ჭინჭარაული ა. (1985). ლექსო არ დაიკარგები : ქართული ხალხური პოეზია. თბილისი. მერანი.**
18. Atre S. (1987). Meny seed apple: The fruit of fertility. Bulletin of the Deccan College Research Institute. 46. 1–7.
19. Foster BO. (1899). Notes on the Symbolism of the Apple in Classical Antiquity. Harvard Studies in Classical Philology. 10. 39-55.
20. Frazer, Sir James (1993). The Golden Bough. UK. Wordsworth
21. Inman Th. (1875). Ancient pagan and modern christian symbolism. <https://www.gutenberg.org/files/38485/38485-h/38485-h.htm>
22. Martyris N. (2022). How The Apple Became The Forbidden Fruit <https://www.npr.org/sections/thesalt/2017/04/30/526069512/>
23. Sofreh Haftsin. (2025). <https://www.tappersia.com/blog/haft-sin/>
24. Zohari M. 1983. Plants of the Bible. UK. Cambridge University Press.
25. Бялик ХН. Агада. Сказания, притчи и изречения талмуда и мидрашей. (1993). Москва. Паритет.
26. Бардавелидзе И. (1968). Древо жизни и обилия в религиозных верованиях Грузии. Тбилиси. Кавказский дом.
27. Басилов НВ. (1986). Древние обряды, верования и культы народов Средней Азии. Москва. Наука.
28. Иванов В. (1977). Луна упавшая с неба. Москва. Художественная литература.
29. Ипполитова А. (2024). Летняя школа по формальным методам в фольклористике ruthenia.ru/folklore/ls04_ippolitova1.htm

Apple in the Pagan Culture of Georgians and Other Peoples

Makashvili Malkhaz

Ilia State University

I. Beritashvili Centre of Experimental Biomedicine, Tbilisi

Abstract

This article presents the symbolism of the apple in the folklore of various nations, including Georgians, and discusses its connection with people's beliefs, ideas, and customs. The customs, myths, and legends of Georgians, Yezidis, Britons, Romans, Phrygians, Indians, ancient Greeks, Kyrgyz, Persians, Russians et cetera, information preserved in the Old Testament, ancient Hebrew Haggadah and medieval, ancient Greek and Jewish poetry is analyzed. The article discusses two opinions. According to one suggestion, an apple appears in folk beliefs and customs by chance, not as an apple as particular plant species, but as an abstract fruit, symbolizing fertility and abundance. Based on a comparative analysis of the data, presented in the current article, we advocate opposite suggestion, that apple does not appear by chance, but rather plays its specific symbolic role in the beliefs, customs, and myths of various nations, including Georgians.

Keywords: apple, custom, written source, love, fertility, abundance.